

Ctirad Václav Pospíšil
A Slovo
se stalo tělem

Óda na radost z víry v prologu
Janova evangelia (Jan 1,1–18)

A Slovo se stalo tělem

Ctirad Václav Pospíšil

A Slovo se stalo tělem

*Óda na radost z víry
v prologu Janova evangelia (Jan 1,1–18)*

KARMELITÁNSKÉ NAKLADATELSTVÍ

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Pospíšil, Ctirad Václav, 1958-

A Slovo se stalo tělem : óda na radost z víry v prologu Janova evangelia (Jan 1,1-18) / Ctirad Václav Pospíšil. – V Praze : Karmelitánské nakladatelství, 2022. – 211 stran. – (Malý duchovní život ; svazek 168)

České a anglické resumé

Vydalo Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s.r.o.. –

Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7566-290-3 (brožováno)

* 27-247.8 * 27-277.2 * 27-278 * 27-284 * 27-184.3 * 27-58 * 27-31

* 27-185.5 * (048.8)

– Bible. Jan I, 1-18

– biblická exegeze

– biblická teologie

– systematická teologie

– křesťanská víra

– křesťanská spiritualita

– christologie

– soteriologie

– monografie

27-1/-2 - Křesťanská teologie. Dogmatická teologie [5]

Recenzovali:

Mgr. Pavel Černuška, Ph.D.

Mgr. Veronika Řeháková, Ph.D.

© KatMedia, s. r. o., Praha, 2022

ISBN 978-80-7566-290-3

*„... in quo sunt omnes thesauri
sapientiae et scientiae absconditi“*

Kol 2,3

*„Ideo omnis scriba doctus
in regno caelorum similis est homini
patri familias, qui profert de thesauro sua
nova et vetera.“*

Mt 13,52

Věnováno památce
skvělých mužů a vynikajících farářů
v přetěžkých dobách totality,
k nimž jsem jako malý ministrant
s obdivem vzhlížel:
pateru Liboslavu Komorousovi
a pateru Cyrilu Kadlecovi, OFM

Překlad prologu Janova evangelia 1,1–18

V Počátku byl Logos, ten Logos byl obrácen k Bohu a Logos byl Bůh.

Ten byl tedy v Počátku směřující k Bohu.

Skrze Něho byli učiněni všichni tvorové a bez Něho nebylo učiněno nic.

V tom, co bylo učiněno, On byl životem a tento život byl světlem lidí

a to světlo září v temnotách a temnoty ho nepohltily.

Byl člověk poslaný od Boha, jmenoval se Jan.

Ten přišel jako svědek, aby vydával svědectví o tom světle, aby tak skrze něho všichni uvěřili.

On nebyl to světlo, ale měl o tom světle vydávat svědectví.

[Logos] byl to pravé světlo přicházející na svět, které osvěcuje každého člověka. Byl ve světě a svět byl učiněn skrze něho, a svět ho nepoznal.

Přišel do vlastního, a vlastní ho nepřijali.

Ale všem, kteří ho přijali, dal moc, aby se stali Božími dětmi, totiž těm, kdo věří v jeho jméno.

On však nebyl zplozen ani z krví, ani z nutkání těla, ani z chtění muže, nýbrž z Boha.

Tak se Logos učinil [zranitelným a smrtelným] tělem, vztyčil mezi námi svůj stan a my jsme spatřili jeho slávu, slávu, jakou má od svého Otce jakožto jednorozený Syn plný milosti a slávy.

Jan Křtitel mu vydává svědectví a volá: „O něm jsem řekl: ten, jenž přichází po mně, je nade mnou, neboť byl dříve než já.“

Ano, z jeho plnosti jsme my všichni obdrželi milost za milostí.

Neboť Zákon byl dán skrze Mojžíše, milost pravdy se stala skrze Ježíše Krista. Boha nikdo nikdy neviděl; Jednorozený Bůh, směřující do Otcovy náruče, ten ho vypravoval.

Vychutnávat oblažující víno evangelia (předmluva)

Nejen odborníci dobře vědí, že verše Jan 1,1–18, tedy takzvaný prolog čtvrtého evangelia, představují jeden z klíčových textů celé křesťanské Bible. Metafora klíče je zcela na místě, neboť se tu skutečně otevírají dveře definitivního uchopení pravé osobní identity Mistra z Nazareta, které nás následně přivádějí na cestu ke zcela novému porozumění Starému zákonu, ba celým náboženským dějinám lidstva. Povědomí o významu daného teologického skvostu však často dokonce ani u teologů nebývá provázeno hlubším porozuměním onomu fascinujícímu sdělení, které se nachází v základech naší víry a identity, což je také důvodem, proč jsem se k tomuto ne právě snadnému podniku odhodlal. O všeobecné znalosti úvodní partie Janova evangelia, paradoxně propletené s její neznalostí, jako by platilo, že právě pod svícnem bývá docela tma.

Jedině ten, kdo věří v Trojjediného a v Ježíše z Nazareta jako Syna člověka a Syna Božího, se může oprávněně považovat za křesťana. Vyřčené platí nejen pro katolíky, pravoslavné, ale také pro všechny ostatní křesťanské církve a církevní společnosti.¹ Dotýkáme-li se tedy pomyslných strun na harfě Božího slova, již je v tomto případě zmíněný christologický hymnus, ve hře je jak naše totožnost, tak kvalita našeho lidského i duchovního života nyní na zemi a posléze v plnosti spásy spolu s Kristem v prostoru nové země a nového nebe. Jde tedy opravdu o hodně. Interpretací takovéto úchvatné pomyslné partitury, která je věčně napsána nejprve v nebesích a následně vyjádřena na zemi lidskými slovy svatopisce, může bibliista nebo teolog buď napáchat značné

škody, anebo probudit nejen porozumění, ale také nezdolnou sílu radosti z víry.

Otazníků spjatých s prologem je opravdu dlouhá řádka: Kdo je autorem tohoto mistrovského výtvaru? Z jakých zdrojů dotyčný čerpal? Existoval nějaký předchozí text, který byl použit při vzniku tohoto christologického hymnu? Souvisí text, kterým se budeme v této monografii společně zabývat, s celkem Janova evangelia? Odkud vycházejí náhledy autora prologu na dějiny spásy před Kristem, na stvoření, ba dokonce jeho vhléd do tajemství vztahů mezi Bohem Otcem a Slovem Synem ve věčném božství? Do kterého momentu je protagonistou prologu věčné Slovo a kdy vstupuje na scénu vtělené Slovo? Máme číst verš Jan 1,13 v množném, nebo jednotném čísle? Proč v hymnu nenacházíme výslovnou zmínku o Duchu svatém? Proč tu jakoby schází výpovědi o kříži a vzkříšení našeho Pána? Má dané vyznání víry nějaký bezprostřední význam pro náš život a pro naši spiritualitu? A jak dát to vše dnešnímu člověku srozumitelně najevo? V tomto výčtu výzev, před nimiž stojí každý, kdo chce hlouběji proniknout do tajemství daného poselství, bych mohl pokračovat ještě poměrně dlouho.

Existuje však další jedno úskalí, na něž je čtenáře nutno hned v předmluvě důrazně upozornit. Jedná se o vzájemné prolínání témat prologu a z toho vyplývající nevyhnutelnou propojenost právě nastolených otázek, které do sebe v jistém slova smyslu zapadají jako ozubená kolečka hodinového strojku. To se pochopitelně nemůže neprojevat na stránkách, které budou následovat. Z uvedeného důvodu se určité náměty v průběhu jednotlivých kapitol budou objevovat opakovaně, vždy však v nových souvislostech. U zcela zásadních prvků obsahu naší víry by to určitě nemělo být na závadu,

neboť příslušné variace na daná témata se do mysli adresáta vtisknou jako oprávněné zdůraznění.

Nebylo by však rozhodně správné, kdyby někdo právě predestřený výčet nesnází vnímal jako povzdech. Uvědomme si, že pokud jakémukoli textu neklademe otázky, nemá nám na co odpovídat, nemá nás vlastně čím oslovovat a následně nemůže proměňovat náš život. Každopádně platí, že při hledání odpovědí je třeba propojovat vynikající přínosy moderní exegeze a biblické teologie jednak s tím, co o tomto novozákonním bez nadsázky hořícím keři říkali církevní otcové i velcí mistři středověké teologie, jednak s pohledem ze zorného úhlu současné systematické teologie a spirituality. Domnívám se, že právě interdisciplinární komplexnost nyní nabízeného přístupu k prologu Janova evangelia není v současné odborné literatuře právě obvyklá a může přinést nejedno překvapující zjištění.

Další, opravdu nesnadná výzva, před níž jsem byl postaven, spočívala v naléhavé potřebě propojovat odborně přínosný výkon s takovou formou zpracování, které by pokud možno dokázalo oslovovat rovněž a v jistém slova smyslu hlavně ty, kdo nejsou specialisty ve výše připomenutých disciplínách, aniž by se přitom jednalo o laciný výprodej, jehož jsme dnes bohužel tak často svědky. Akademická teologie sice poskytuje mnoho vzácných podnětů a přínosů, nicméně v posledních desetiletích se dostala do svízelné komunikační krize, která se projevuje jednak tím, že jednotlivé teologické specializace se od sebe stále více vzájemně vzdalují obdobně jako galaxie v obrovitém vesmíru, jednak právě neschopností vzbuzovat zájem u širšího publika, které nemá odborné předpoklady a často ani čas pronikat do toho, co předkládáme. Cílem teologova snažení ale nemůže být

pouze objevování bez zájmu o proměňování mysli věřících i těch, kdo na nás pohlížejí takřkajíc „zvenku“.² Jakmile teologie přestane věnovat pozornost této zásadní službě věřícím, církvi i okolnímu světu, před nímž máme povinnost skromně a důstojně vydávat počet z vlastní víry (srov. 1 Petr 3,15–16), odcizí se sama sobě a stane se něčím jako solí, která ztratila svou slanost (srov. Mt 5,13).

Souběžně je třeba upozornit, že navzdory veškeré snaze propojovat vědu a moudrost víry s požadavkem srozumitelnosti nemůže být četba předkládané knihy jen pohodlnou procházkou růžovým sadem bez strmých výstupů a bez prodírání se křovinami v podobě přehledu dosavadních pozic významných biblistů a teologů. Jestliže vlastní povaha novozákonního poselství navíc v sobě tají požadavek proměny smýšlení, nemůže tomu být jinak ani v interpretaci, která respektuje ducha pramenného textu. Ač jsem se snažil ze všech sil, musím si s pokorou připomínat, že dokonalost přísluší jedině našemu Pánu, a proto se musím spokojit s tím, když následující výklad bude alespoň dobrý a hlavně přínosný pro čtenáře. Jelikož celá řada výše položených otázek nemá jednoznačnou odpověď, na tomto světě se nedočkáme jejich definitivního a konečného řešení. Mnohdy se musíme spokojit s tím, že se nám podaří problémy identifikovat a ukázat, kde jsou hlavní rozcestí, na nichž je nutné se rozhodnout, zda se vydat jedním, nebo druhým směrem. Každá lektura spjatá s překladem a výkladem prologu je tudíž odsouzena k nevyhnutelné provizornosti. Navrhovaná řešení přicházejí a odcházejí, jen otázky zůstávají.

Knihy tohoto typu se pochopitelně neobejde bez patřičného úvodu. Problém tkví v tom, že promyšlené otevření přístupu k Jan 1,1–18 nemůže nebýt poměrně

rozsáhlé. Z uvedeného důvodu je na tomto místě předmluva, v níž kromě jiného předznamenujím, že roli rozsáhlého úvodu plní vlastně celá první kapitola. V ní prezentuji základní informace o hymnu samotném, zaujímám postoj k zásadním otázkám, které nevyhnutelně podmiňují celou další interpretaci. Upozornit je třeba zejména na problematiku rozčlenění hymnu do jednotlivých částí, s čímž pochopitelně souvisí rozvržení následujících kapitol. V úvodní kapitole rovněž podrobněji nežli zde objasňuji metodologický přístup, který jsem zvolil. To vše je odůvodněno logickými souvislostmi mezi postoji, které zaujímám k výše zmíněným otázkám a problémům. Posouzení přesvědčivosti a oprávněnosti jednotlivých kroků a způsobu prezentace je pochopitelně na mých kolezích a zejména na čtenáři samotném. Od druhé kapitoly dále se tudíž budeme moci společně potýkat s jednotlivými partiemi a verši prologu Janova evangelia.

Na tomto místě je také vhodné poněkud vysvětlit titul knihy: *A Slovo se stalo tělem*: Óda na radost z víry v prologu Janova evangelia (Jan 1,1–18), který by měl být vcelku srozumitelný. Při četbě mého překladu christologického hymnu, v němž před českým výrazem „Slovo“ z mnoha důvodů upřednostňuji originální termín „Logos“, by mohl vyvstat určitý problém. Pokud by se právě tato verze tlumočení projevila v titulu, čtenář by si na první pohled nemusel uvědomit, oč v tomto svazku jde. Někoho by to dokonce mohlo odstrašit, což by bylo v rozporu se záměrem zpřístupňovat plody vědecké práce. Jelikož zároveň nezavrhuji v češtině ustavičně se opakující čtení prologu, jehož protagonista je označován jako „Slovo“, titul určitě není v rozporu obsahem předkládané monografie.

Mezi milé povinnosti spjaté s předmluvou patří také poděkování těm, bez jejichž přátelské a zcela nezištné pomoci bych celý podnik asi jenom stěží dovedl do konce. V první řadě je třeba zmínit alespoň několik z mnoha přátel, kteří mne po celou dobu podporovali modlitbami i povzbuzováním. Byla to má rodná sestra Jana Ludmila Pospíšilová, duchovní Církve československé husitské paní Ivana Krejčí, pan profesor Jan Štěpán, katolický farář Tomáš Kábele. Mezi ně patří také doktorka Veronika Řeháková a doktor Pavel Černuška, kteří oba věnovali nemálo času korekturám textu a také určitému prověřování nosnosti mnou navrhovaných inovací, aniž by z toho měli jiný zisk než můj vděk a velkou úctu.

Uzavírám předmluvu přáním, aby každý, kdo vezme do rukou tuto knihu, vychutnával při její četbě vynikající víno evangelia (srov. např. Mt 9,17; Mk 2,22, Lk 5,37; 22,17), které našťěstí není jen a jen sladké, čemuž znalci velmi dobře rozumějí, a aby na něho co nejméně doléhala břemena námah, které provázely její vznik.

4. března 2022,
o dni někdejšího svátku
přenesení ostatků svatého Václava

Ctirad Václav Pospíšil

I.

Příprava na zdolání
prologu Janova evangelia
jako pomyslné velehory

Hned v počátečním bodu této vstupní kapitoly, který v mnohém rozvíjí to, co bylo řečeno v předmluvě, si dovoluji podtrhnout, že význam prvních osmnácti veršů čtvrtého evangelia je pro naši víru bez nadsázky tak nezměrný, že tento christologický hymnus lze přirovnat k Mount Everestu. Připomínka významu daného literárního útvaru rozhodně není jen nějakou okrasou, protože bez vědomí veleposvátnosti prologu bychom velmi snadno mohli následující kapitoly vnímat jen a jen jako technickou analýzu, která jako by pítvala svým způsobem umrtvené živé slovo Boží. Každý, kdo by chtěl zdolat takovou velehoru, musí nevyhnutelně podniknout celou řadu bedlivých a náročných příprav. Dříve, než se začneme zabývat jednotlivými verši, musíme se tudíž z několika zorných úhlů zaměřit na velehoru jako celek, což bude náplní celé této úvodní kapitoly.

Ve druhém oddílu se pokusím o určitý typ rekonstrukce poznávacího procesu, který přivedl autora hymnu až k výšinám Boží věčnosti, do tajemství věčných osobních vztahů mezi Bohem Otcem a Bohem Slovem, Synem. Na tomto základě se pak v další části společně zamyslíme nad obecným sdělením prvních dvanácti nebo třinácti veršů Janova evangelia. V předposlední partii se dotknu některých zásadních témat naší víry, která v prologu zdánlivě scházejí. V závěrečném oddílu pak souhrnně připomenu hlavní informace týkající se: identifikace autora textu; místa, které hymnu patřilo v životě rané církve; možného pozadí celého velmi komplexního sdělení, jímž by mohlo být schéma vyjití z Otce a návrat k němu (srov. Jan 16,28); vymezení jednotlivých sekcí v rámci prologu, což bude zároveň nástin rozvržení dalších kapitol této monografie.

Až bude odvážný čtenář číst kapitoly, které jsou věnovány přímo jednotlivým partiím prologu, velmi záhy zjistí, že nynější příprava se mu v nesnadném usilování o hlubší porozumění náramně hodí.

I.1. Pozapomenutý Mount Everest proměnění našeho srdce

Snad ve všech náboženstvích světa hora představuje cosi posvátného.³ Ve Starém zákoně byla symbolem věčnosti (srov. např. Dt 33,15), Boží neměnnosti, stálosti (srov. např. Iz 54,10) – věrnosti (srov. např. Žl 36,7; 90,2; Př 8,25). Není tedy divu, že chrámový kult byl neoddělitelně spjat s horou Sion (srov. např. Žl 125,1). Další význačnou horou byl Choreb jako místo daru Zákona, zjevení, setkání Mojžíše a následně proroka Eliáše s Hospodinem (srov. Ex 3,1–6.14; Ex 24,12–18; 1 Král 19,8). V Novém zákoně vystupuje silně do popředí: vrcholek, z něhož Ježíš pronesl svou slavnou horskou řeč (srov. Mt 5,1nn); dále hora Kristova proměnění (srov. Mt 17,1–8); pochopitelně také pahorek Golgota, na němž byl náš Pán ukřižován (srov. Mk 15,22; Mt 27,33; Lk 23,33; Jan 19,7), a opět hora nanebevstoupení Páně (srov. Mt 27,16).

V lidských představách je vyvýšené a zpravidla odlehlé, osamocené a obtížně přístupné místo symbolem naší touhy vzpínající se k samotnému Bohu. Výstup na kýžený vrcholek proto v duchovní literatuře často znázorňuje tajemství kontemplativního povznesení mysli k Bohu,⁴ nakolik je to jen v tomto životě možné, ba mystickou proměnu vlastního nitra v oslepující záři Nestvořeného, což bývá paradoxně prožíváno rovněž jako skličující temnota.⁵ Ona hora vrcholného osvětlení

a proměny lidské mysli či srdce se ale přednostně nachází v až závratných výšinách našeho vlastního nitra.⁶ Právě tímto směrem naše mysl může úzkou a nesmírně strmou stezkou vystupovat k setkání s Otcem skrze Krista, a díky vůdčí síle životodárného Ducha se tak vzpínat k samotnému Počátku a Metě našeho putování, Smyslu všeho, k bezbřehé Moudrosti a fascinující Nádhěře života v plnosti, tedy k zakoušení mnohotvárného a bytostně konkrétního osobového Nekonečna.

Celý obsah Písma svatého můžeme tudíž přirovnat k velehorám. Monumentalitu tohoto masivu ducha rozpoznáváme právě díky onomu výstupu do výšin svého vlastního nitra, kde se setkáváme s věčným božským Původcem toho všeho. Stejnou cestu do sebe a zároveň nad sebe podnikali rovněž lidští svatopisci při sepisování inspirovaného textu. Písmo tedy čteme správně jenom tehdy, konáme-li tutěž pouť jako lidé, kteří mu dali jeho literární tvářnost. Jinými slovy: **do tajemství Písma můžeme vstupovat správně jen za předpokladu, že jsme prostoupeni a vedeni týmž Duchem, v němž bylo to vše sepsáno.**⁷

Jestliže v předchozím pojednání o jiném novozákonním christologickém hymnu jsem si dovolil přirovnat text z listu Filipánům 2,6–11 k pomyslné osmitisícovce,⁸ pak **prolog Janova evangelia představuje něco jako nejvyšší horu naší planety, tedy duchovní Mount Everest. Je to opravdu absolutní vrchol novozákonní christologie, který nám zároveň naplno otevírá přístup do nitra Trojjediného.** Právě tento úchvatný text, toto naprosto nebývalé vzepětí lidského ducha, či spíše jeho vyvýšení mocí Ducha svatého, je prazákladním stavebním kamenem naší víry v Ježíše Krista jako vtělenou druhou božskou Osobu.

Smysluplná, vnitřně oživující a ke spáse zaměřující četba tohoto úryvku vcelku pochopitelně klade na člověka obrovské nároky, jak již bylo řečeno. Kdo nechce podstupovat námahu duchovního výstupu spolu s lidským pisatelem čtvrtého evangelia, zůstane v jakémsi „postavení mimo hru“. Ono naladění myslí souznící s autorem daného textu mistrovsky vyjadřuje svatý Augustin:

„Ten, který řekl tyto věci, je přijal v příslušné době. Je to ten Jan, který spočíval na Pánově hrudi, a právě z hrudi Páně pil to, co nám nyní sděluje. On vám nabízí pouze slova. Pokud však chcete mít porozumění, musíte ho načerpat z téhož zdroje, z něhož se napájel on.“⁴⁹

Je vcelku evidentní, že velký Afričan zde naráží na výpověď z verše Jan 13,23, konkrétně na projev důvěrné přátelskosti mezi Ježíšem a učedníkem, jehož miloval, což by měl být autor čtvrtého evangelia. Ono gesto náklonnosti spočívající v blízkosti učedníkovy hlavy k Ježíšovu srdci je pomyslnou studnicí, z níž autor čtvrtého evangelia čerpal své poznání, které pak mistrovsky vyjádřil v prologu. Pravou přístupovou cestou k mystériu Ježíšovy osoby je totiž jediné láska, která učedníka připodobňuje Mistrovi (srov. 1 Jan 3,2), a dovoluje mu tak vstupovat do velesvatyně Jeho bytosti. Tam se na nejvyšším štítu lidského nitra nachází Ježíšova pravá identita věčného Jednorozeného Božího Syna, před níž oněmíme úžasem a spontánně padáme na kolena jako Petr po zázračném rybolovu (srov. Lk 5,8). A nemylme se, ono světlo poznání nemusí být vždy jen rozradostňující, neboť se nám v něm zároveň nemůže jasně nevyjevovat naše vlastní slabost, ubohost, nedostatečnost a také provinilost.